

▲ Rodzina T-64 była podstawowym typem czołgu radzieckich wojsk lądowych rozmieszczonych na terenie Ukrainy.

DRUGI RZUT STRATEGICZNY

W okresie zimnej wojny podstawą potencjału militarnego Układu Warszawskiego były wojska radzieckie stacjonujące na terytorium Europy, a zorganizowane w grupy wojsk, tworzące tzw. Pierwszy Rzut Strategiczny Sił Zbrojnych ZSRR. Dla ich wzmocnienia w przypadku wybuchu w Europie wielkiej wojny utworzono Drugi Rzut Strategiczny, rozlokowany w zachodnich regionach ZSRR, głównie na Białorusi i Ukrainie. Najsilniejsze zgrupowanie wojsk rozmieszczono w Ukrainie. W przededniu odzyskania niepodległości ta gigantyczna armada liczyła ponad 900 000 ludzi (wraz z jednostkami Sił Powietrznych, Wojsk Obrony Powietrznej, Strategicznych Wojsk Raketowych, Floty Czarnomorskiej oraz jednostkami bezpośrednio podległymi centralnym organom dowództwa wojskowego Sił Zbrojnych ZSRR).

Siły Lądowe Armii Radzieckiej na Ukrainie składały się z trzech okręgów wojskowych: Prykarpackiego, Kijowskiego i Odeskiego oraz wydzielonych jednostek podlegających Głównemu Dowództwu Południowego Kierunku Strategicznego i Głównemu Dowództwu Wojsk Lądowych.

Najsilniejszy spośród nich był Prykarpacki Okręg Wojskowy (ukr. Прикарпатський військовий округ, ПрикВО; PrikWO), grupujący trzy armie: dwie ogólnowojskowe (13. i 38.) oraz pancerną (8.). W czasie wojny, zgodnie z planami sowieckiego kierownictwa, PrikWO miał utworzyć front posuwający się na zachód, aby wzmocnić Centralną i Południową Grupę Wojsk (na terenie Czechosłowacji i Węgier). Obszar odpowiedzialności okręgu na Ukrainie obejmował obwody wołyński, rówieński, lwowski, zakarpacki, iwanofrankowski, tarnopolski, chmielnicki, czerniowiecki, winnicki i żytomierski. Te wojska, które pozostać miały w Ukrainie, tworzyły okręg czasu wojennego odpowiadający za przygotowanie rezerw, tworzenie nowych dywizji i brygad w miejsce tych, które zgodnie z przewidywaniami sowieckich dowódców miały zostać stracone w walkach w Europie.

Z kolei Odeski Okręg Wojskowy (ukr. Одеський військовий округ, ОдВО; OdWO) był znacznie mniejszy niż PrikWO. Składał się z jednej armii (14. Gwardyjskiej) i jednego korpusu armijnego (32.). Obszar odpowiedzialności administracyjnej okręgu rozciągał się na obwo-

Wojska Lądowe Ukrainy

- pierwsza dekada (1991-2000)

ANDRIJ CHARUK

MYCHAJŁO SŁOBODIANIUK

Tworzenie Wojsk Lądowych, jak i innych składowych Sił Zbrojnych Ukrainy, po rozpadzie ZSRR odbywało się na bazie struktur byłej Armii Radzieckiej, stacjonujących na terytorium ówczesnej Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej, która 24 sierpnia 1991 roku proklamowała swoją niepodległość (potwierdzoną referendum 1 grudnia tego roku). W odróżnieniu od małych republik nadbałtyckich, które to od chwili odzyskania niepodległości jednoznacznie opowiadały się za integracją europejską i euroatlantycką, Ukraina przez długi czas starała się balansować pomiędzy Wschodem i Zachodem. Innym czynnikiem wpływającym na politykę obronną i rozwój Sił Zbrojnych Ukrainy był przedłużający się kryzys gospodarczy. W latach 1991-2003 odbywał się proces tworzenia SZ Ukrainy, w tym Wojsk Lądowych, na bazie dziedzictwa poradzieckiego. Przeprowadzono wówczas pierwsze istotne reformy struktur wojskowych.

dy odeski, mikołajowski, chersoński, zaporoski, kirowogradzki oraz Krym i Mołdawię. Najsilniejsza w jego składzie była 14. Gwardyjska Armia, która prawie w całości znajdowała się nie w Ukrainie, ale na terytorium Mołdawii. Armia ta wchodziła również w skład Drugiego Rzutu Strategicznego i ewentualnie miała wspomóc bułgarskie i rumuńskie siły zbrojne w konfrontacji z Turcją i Grecją, członkami NATO. Głównym zadaniem tej grupy było zajęcie obszaru cieśnin czarnomorskich (Bosforu i Dardaneli), czyli realizacja dawnego marzenia rosyjskiego imperializmu. Z tego powodu jedyna radziecka dywizja powietrznodesantowa na Ukrainie – 98. Gwardyjska – od 1969 roku znajdowała się w Bołgradzie, na terenie obwodu odeskiego. Kolejnym zadaniem OdWO była osłona sowieckiego wybrzeża Morza Czarnego przed ewentualnym lądowaniem nieprzyjaciela (nieudana dla imperium rosyjskiego wojna krymska z lat 1853-1856 nadal żyła w pamięci sowieckich marszałków i sekretarzy generalnych KPZR). W tym celu

na Krymie utworzono 32. Korpus Armijny, a wzdłuż ukraińskiego wybrzeża Morza Czarnego rozmieszczono dywizje strzelców zmotoryzowanych. Siły te mogłyby być również zaangażowane w desant morski w rejonie Bosforu.

Kijowski Okręg Wojskowy (ukr. Київський військовий округ, KBO; KWO) – wchodził w skład Trzeciego Rzutu Strategicznego Armii Radzieckiej i faktycznie był reprezentowany przez jednostki rezerwowowe, które po mobilizacji miały zostać wysłane w rejony w zależności od potrzeb (w Europie czy na Kaukazie). Obszar odpowiedzialności okręgu rozciągał się na obwody kijowski, czernihowski, charkowski, sumski, połtański, czerkaski, doniecki i ługański. Do realizacji powierzonych mu zadań dysponował jedną armią ogólnowojskową (1. Gwardyjską) i jedną armią pancerną (6. Gwardyjską), a w przededniu rozpadu ZSRR dodano do niego korpus armijny (64. Gwardyjski) w Donbasie.

Większość związków taktycznych i formacji Wojsk Lądowych Związku Radzieckiego na terytorium Ukrainy składała się z jednostek o stanach zredukowanych, które miały być rozwijane do poziomu bojowego dopiero podczas mobilizacji. Osobliwością procesu formowania radzieckich Wojsk Lądowych na terytorium Ukrainy był ich skład, który w zasadzie ustabilizował się pod koniec lat 70. XX wieku, a w ciągu następnej dekady znacznie się zmienił. Powodem był kryzys polityczny w Związku Radzieckim, który rozpoczął się pod koniec lat 80. i doprowadził do ostatecznej likwidacji sowieckiego imperium. ZSRR został zmuszony pod naciskiem demokratycznych ruchów politycznych w krajach Europy Wschodniej (przede wszystkim w Polsce, Czechosłowacji i na Węgrzech) do rozpoczęcia wycofywania swoich wojsk na terytorium Związku Radzieckiego, w tym Ukrainy. Dywizje, które wcześniej znajdowały się na terenie ZSRR (głównie skadrowane) zaczęto przekształcać w bazy przechowywania broni i sprzętu. W ich

▲ Pierwszą jednostką, która złożyła przysięgę na wierność Ukrainie był 55. Samodzielny Pułk Łączności stacjonujący w Równem i wchodzący w skład 13. Armii.

miejsce przeniesiono związki taktyczne z zagranicy, o pełnych stanach bojowych i wyposażone w najnowocześniejsze wówczas modele broni i sprzętu wojskowego. W pierwszej kolejności takie dywizje skierowano do obwodów przygranicznych, w tym położonych na Ukrainie (PrikWO i KWO). Początkowo na terytorium Ukrainy sprowadzono dywizje z Czechosłowacji i Węgier. Większość z nich została w przeszłości wprowadzona na terytorium tych krajów właśnie z Ukrainy. Przy takiej skali ruchu wojsk wystąpił problem z ich rozlokowaniem. Dla żołnierzy z poboru była wystarczająca liczba koszar, które po przekształceniu dywizji w bazy stały się puste, ale brakowało mieszkań dla dużej liczby nowo przybyłych oficerów i zawodowych podoficerów. To stworzyło dodatkowe napięcia wśród personelu. Dlatego kierownictwo ZSRR postanowiło rozwiązać przybyte dywizje, ale jedno-

▼ Istotną siłą uderzeniową radzieckich wojsk lądowych tworzyły zestawy raketowe szczepła operacyjno-taktycznego 9K72 Elbrus. Na terenie Ukrainy stacjonowały 132 takie wyrzutnie.

cznie dozbroić i uzupełnić dywizje w Ukrainie (i w innych republikach ZSRR).

Od 6 grudnia 1991 roku – dnia uchwalenia przez Radę Najwyższą Ukrainy ustawy o Siłach Zbrojnych Ukrainy – Wojska Lądowe w tym kraju, podobnie jak poprzednio, składały się z trzech okręgów wojskowych: przykarpackiego, kijowskiego i odeskiego.

Najsilniejszy pozostał **Przykarpacki Okręg Wojskowy** (dowództwo i sztab we Lwowie). Pod koniec 1991 roku jego wojska lądowe składały się z trzech armii. Dowództwo i sztab 13. Armii Ogólnowojskowej stacjonowało w mieście Równem, a w jej składzie znajdowała się: 51. Gwardyjska Dywizja Strzelców Zmotoryzowanych (o stanach zredukowanych) z Włodzimierza Wołyńskiego, 97. GwDSZmot (zredukowana) ze Sławut i 161. DSZmot (zredukowana) z Izaśławia.

Komponent artyleryjsko-raketowy 13. AO reprezentowany był przez 38. Brygadę Rakietową (BR) rakiet operacyjno-taktycznych (OTR) i 461. Brygadę Rakiet Taktycznych (TR), 13. Pułk Artylerii (PA), 802. Pułk Artylerii Rakietowej (PAR) i 985. Pułk Artylerii Przeciwpancernej (PAP) oraz 1457. Pułk Rozpoznania Artyleryjskiego (PRA). Armia w swoim składzie posiadała także 62. Brygadę Rakiet Przeciwlotniczych (BRPlot) z Lubomli, 119. Samodzielny Pułk Śmigłowców Bojowych (SPŚB) z Brodów, 442. Samodzielny Pułk Śmigłowców (Bojowy i Dowodzenia) (SPŚ (BiD)) ze wsi Żowtnewe w obwodzie wołyńskim, 119. Samodzielną Eskadrę Śmigłowców (SEŚ) z Dubna, a także armijny zestaw jednostek wsparcia bojowego oraz zabezpieczenia logistycznego i technicznego.

Dowództwo i sztab 38. Armii Ogólnowojskowej stacjonowały w Iwano-Frankowsku. Główne związki taktyczne tej armii tworzyły: 128. GwDSZmot (zredukowana) z Zakarpacia (w miastach Mukaczewo, Użhorod, Pereczyn, Beregowo i mniejszych), 17. GwDSZmot (zredukowana) w Chmielnickim i 6242. Baza Przechowywania Broni i Sprzętu (BPBS, w przeszłości dywizja strzelców zmotoryzowanych) w Jarmolnicach.

Główny stan bojowy armii uzupełniały 160. PAR w Delatynie, 980. PAP w Niestierowie (obecnie Żółkiew), 65. PRA w Iwano-Frankowsku, 223. Pułk Rakiet Przeciwlotniczych (PRP) w Korosteniu, 335. SPŚ (BiD) we wsi Nowy Kaliniw, 488. SPŚ (BiD) w Wapniarce, a także 96. SEŚ we wsi Szypińci oraz armijny zestaw jednostek wsparcia bojowego oraz zabezpieczenia logistycznego i technicznego wsparcia.

▲ Kolumna BRDM-2 ze składu ukraińskiego kontyngentu w Kosowie (1992 rok).

Dowództwo i sztab 8. Armii Pancernej znajdowały się w Żytomierzu, a do głównych jej składowych zaliczyć należy: 30. Gwardyjską Dywizję Pancerną w Nowogrodzie Wołyńskim (obecnie Zwiagel), 6065. BPBS w Owruchu (wcześniejsza skadowana 23. DPanc, ale po katastrofie w Czarnobylu w 1986 roku, miejscowość ta znalazła się w strefach skażenia, w związku z czym 1 lipca 1990 roku dywizję przekształcono w bazę przechowywania broni i sprzętu), 5358. BPBS w Chmielnickim (była skadowana 50. DPanc).

W składzie 8. APanc znalazły się również 177. BR OTR w Jemilczynie, 199. BR TR w Nowogrodzie Wołyńskim, 138. BRPlot w Szepetowce, 441. SPŚ (BiD) w Korosteniu i 513. SPŚB w Berdyczowie oraz niezbędne jednostki wsparcia.

Dowódcy wojsk PrikWO bezpośrednio zaś podlegały: 24. DSZmot w Jaworowie i Lwowie (na czas „W” wchodziła w skład 13. A), 110. Gwardyjski Okręgowy Ośrodek Szkolenia (GwOOS; przeznaczony do szkolenia młodszych specjalistów strzelców zmotoryzowanych) w Czerniowcach i Storożyńcu, 119. GwOOS (do szkolenia młodszych specjalistów wojsk pancernych) w Berdyczowie i Żytomierzu.

Podstawę wojsk rakietowych i artylerii PrikWO tworzył 66. Korpus Artylerii (dowództwo w Białokorowyczach), powstały w 1990 roku przez połączenie dwóch dywizji artylerii (Dart) – 26. w Tarnopolu i 81. na Zakarpaciu oraz 188. Brygady Artylerii Dużej Mocy (BArtDM). Oprócz tego dowództwu PrikWO podporządkowano 340. Samodzielny Pułk Śmigłowców Transportowych i Bojowych (SPŚTB), 383. Samodzielny Pułk Zdalnie Sterowanych Statków Powietrznych (SPZSSP), nie mówiąc już o dużej liczbie jednostek wsparcia i szkolnych.

Rozbudowany był też **Kijowski Okręg Wojskowy** (kwatery główna i dowództwo w Kijowie), w którego skład wchodziła 1. GwAO i 6. GwAPanc.

W Czernihowie znajdowało się dowództwo 1. GwAO z podporządkowanymi: 25. GwDSZmot (zredukowana) w Łubnach, 72. GwDSZmot (zredukowana) w Białej Cerkwi, cztery bazy przechowywania sprzętu (Czerkasy, Konotop, Pyriatyn, Umań), trzy brygady rakietowe (162. BR OTR i 459. BR TR w Białej Cerkwi, 123. BR TR w Konotopie), jednostki artylerii (71. PA, 961. PAR i 976. PAP w Fastowie), 138. BRPlot ze Zołotonosza czy jednostki lotnictwa armijnego (318. i 30. SEŚ).

Główną siłę uderzeniową okręgu tworzyła 6. Gwardyjska Armia Pancerna (dowództwo w Dniepropietrowsku, obecnie Dnipro). Armia ta obejmowała: 17. GwDPanc w Krzywym Rogu, 93. GwDSZmot w miasteczkach Gwardyjskie i Czerkaske obwodu dniepropietrowskiego,

254. DSZmot w Artemiwsku (obecnie Bachmut) i innych miastach obwodu donieckiego, 107. BR TR (Krzemieńczuk), 977. PAP (Nowomoskowsk), 269. BRPlot (Nikopol) i 16. SEŚ.

Wśród jednostek podporządkowanych dowództwu KWO wspomnieć należy 169. GwOOS (do szkolenia młodszych specjalistów wojsk pancernych) w miasteczku Desna (obwód czernihowski), 9. Brygadę Specjalnego Przeznaczenia (BSpPrzezn) w Kirowogradzie (obecnie Kropywnickij), 51. SPŚ (Oleksandria), 159. BR TR (Kirowograd), 137. BRPlot (Goncziariwske) i inne. Oprócz tego na terenie okręgu znajdowała się 23. Samodzielna Brygada Desantowo-Szturmowa (SBDSz; Krzemieńczuk).

Trzecim co do wielkości był **Odeski Okręg Wojskowy** (dowództwo i sztab w Odessie). Jego główne składowe tworzyła 14. GwAO i 32. Korpus Armijny.

Wspomniana 14. Armia stacjonowała głównie na terenie sąsiedniej Mołdawii. Jednak niektóre jej jednostki, m.in. 180. DSZmot w Białohorodzie-Dniestrowskim (przekształcona w 5775. BPBS), stały się częścią Sił Zbrojnych Ukrainy, podobnie jak 287. SPŚTB z Rauchiwiki (obwód odeski).

Jak wspomniano, do obrony Krymu utworzono 32. Korpus Armijny (dowództwo w Symferopolu). Główną jednostką bojową korpusu była 126. DSZmot, ale w związku z podpisaniem traktatu o redukcji konwencjonalnych sił zbrojnych w Europie dywizja ta została w październiku 1989 roku przeniesiona do Floty Czarnomorskiej, gdzie stała się 126. Dywizją Obrony Wybrzeża. Oprócz tego korpus dysponował dwoma bazami przechowywania sprzętu (byłymi DSZmot) i szeregiem innych jednostek, przeważnie o zmniejszonych stanach.

W bezpośrednim podporządkowaniu dowódcy OdWO znajdowały się: 28. DSZmot (Czornomorskie, obwód odeski), 150. GwOOS (do szkolenia młodszych specjalistów strzelców zmotoryzowa-

▲ Po odzyskaniu niepodległości, w Siłach Zbrojnych Ukrainy znacząco wzrosła liczba kobiet. Jednak przez długi czas w armii dalej umundurowanie typu *dubok* (powstały w 1984 roku) oraz radzieckie czapki-uszanki.

nych) w Mikołajewie, 40. BDSz, 10. BSpPrzezn oraz jednostki artylerii: 55. Dart w Zaporozu, 184. BArtDM, 32. i 106. BR, 46. i 156. BRPlot.

Należy również wspomnieć o 98. Gwardyjskiej Dywizji Powietrznodesantowej (DPDes), stacjonującej na terenie OdWO (w Bołgradzie), która podlegała dowództwu Wojsk Powietrznodesantowych Armii Radzieckiej. Wraz z ogłoszeniem niepodległości Ukrainy została również przekazana dowództwu Odeskiego Okręgu Wojskowego.

Trzy okręgi Wojsk Lądowych na Ukrainie były uzbrojone w 6500 czołgów (2100 T-64, 770 T-72, kilkadziesiąt T-80, pozostałe to T-54 i T-55), ponad 7000 innych bojowych pojazdów opancerzonych (w tym 2000 BMP-1, 1200 BMP-2, 250 BRM-1K, ponad 2000 BTR-60PB/BTR-70/BTR-80), 7200 dział i moździerzy kalibru ponad 100 mm. Wojska lądowe dysponowały także 132 wyrzutniami rakiet operacyj-

► Czołgi T-72 używano w niektórych ukraińskich jednostkach do początku XXI wieku. Na zdjęciu wozy T-72AW i T-72A ze składu 170. Pułku Czołgów (51. Dywizja Zmechanizowana). Niektóre czołgi z zamontowaną w trakcie remontów osłoną dynamiczną *Kontakt-1*.

no-taktycznych 9K72 *Elbrus*, 90 9K79 *Toczka* i 9K79-1 *Toczka-U*. Artyleria raketowa posiadała ok. 100 wyrzutni BM-30 *Smiercz*, 140 BM-27 *Uragan* i ponad 300 BM-21 *Grad*.

TWORZENIE PODSTAW

W dniu 24 sierpnia 1991 roku, kiedy ogłoszono „Akt o niepodległości państwowej Ukrainy”, Rada Najwyższa Ukrainy przyjęła uchwałę „O formacjach wojskowych na Ukrainie”, zgodnie z którą wszystkie wojska stacjonujące na terytorium tego kraju podlegały właśnie Radzie Najwyższej Ukrainy. Utworzono Ministerstwo Obrony Ukrainy, na którego czele stanął generał pułkownik Kostiantyn Morozow.

Wojska zademonstrowały pełną wierność wyborowi narodu ukraińskiego i zaczęły masowo składać przysięgi w nowo powstałym państwie. Jako pierwsi przysięgę złożyli żołnierze Wojsk Lądowych należący do 55. Samodzielnego Pułku Łączności ze składu 13. Armii w Równem.

Cechami charakterystycznymi tego pierwszego etapu tworzenia Sił Zbrojnych Ukrainy było jednocześnie tworzenie podstaw prawnych dla działalności Sił Zbrojnych, reorganizacja ich struktur, tworzenie odpowiednich systemów dowodzenia, wsparcia i innych niezbędnych elementów dla ich funkcjonowania.

11 października 1991 roku zatwierdzono Koncepcję Obrony i Budowy Sił Zbrojnych Ukrainy, w której określono, że będą się one składać z trzech rodzajów: Wojsk Lądowych (Sił Obrony Lądowej), Sił Powietrznych i Sił Obrony Powietrznej oraz Sił Morskich. Liczebność wszystkich wojsk została wstępnie określona na poziomie 0,8–0,9% ludności Ukrainy, czyli w granicach 400–420 tys. osób. Odpowiadało to doświadczeniom rozwiniętych krajów Europy i USA.

6 grudnia 1991 roku Rada Najwyższa Ukrainy przyjęła ustawy „O obronie Ukrainy” i „O siłach zbrojnych Ukrainy”. Właściwie to od tego dnia rozpoczęło się usystematyzowanie praktycznych działań dotyczących utworzenia Sił Zbrojnych Ukrainy. Uchwałą Rady Najwyższej z 18 października 1993 roku dzień ten zaczął być obchodzony na Ukrainie jako Dzień Sił Zbrojnych Ukrainy.

W opracowanej koncepcji główną rolę w nowo tworzonych siłach zbrojnych przypisano Wojskom Lądowym – najliczniejszemu komponentowi byłego sowieckiego zgrupowania na terytorium Ukrainy. Ale proces faktycznego tworzenia Wojsk Lądowych SZ Ukrainy natychmiast napotkał na szereg istotnych problemów, których nie można było szybko rozwiązać. Pierwszą pilną potrzebą była znacząca redukcja armii, gigantycznej jak na Ukrainę, której państwo po prostu nie było w stanie utrzymać w warunkach kryzysu z początku lat 90. Również Ukraina, która ratyfikowała wcześniej zawarty przez ZSRR traktat o konwencjonalnych siłach zbrojnych w Europie, musiała zre-

▲ Najcięższym systemem artyleryjskim w momencie powstania Wojsk Lądowych Ukrainy była (i pozostaje taką do dziś) samobieźna armata 2S7 kal. 203 mm.

dukować na swoim terytorium liczbę czołgów o 5300 egzemplarzy, a bojowych wozów opancerzonych o 2400. To zadanie zostało generalnie wykonane. Do końca 1996 roku zlikwidowano ponad 3500 różnych składników wojskowej infrastruktury i zredukowano personel o prawie 410 000 osób. Znacznie zmniejszyła się liczba uzbrojenia i sprzętu wojskowego: w Wojskach Lądowych flota śmigłowców pozbyła się 250 jednostek, czołgów i bojowych wozów opancerzonych odpowiednio o prawie 2400 i 2000.

Poważnym i trudnym problemem stała się dla Ukrainy obecność broni jądrowej na jej terytorium. USA kategorycznie nie chciały wzrostu liczby krajów posiadających broń nuklearną. Robiono więc co było możliwe, aby zmusić Ukrainę do przekazania Rosji broni jądrowej ze swojego terytorium. W porozumieniach z Ałma-Aty (21 grudnia 1991 roku) i Mińska (30 grudnia 1991 roku) Ukraina została zobowiązana do przystąpienia do układu o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej z 1968 roku jako państwo niejądrowe. Dlatego do 1 lipca 1992 roku cała taktyczna broń jądrowa będąca na uzbrojeniu sił lądowych byłego ZSRR z Ukrainy została wywieziona na terytorium Rosji w celu ich rzekomego wycofania z eksploatacji pod wspólną kontrolą (niestety tak się nie stało, a kosztem potencjału nuklearnego Ukrainy Rosja zmodernizowała swój taktyczny arsenał nuklearny).

Po wywiezieniu taktycznej broni jądrowej (głowic kompleksów raketowych pocisków operacyjno-taktycznych) straciło sens istnienie

▼ W jednostkach zmechanizowanych od początku podstawowym środkiem walki pozostawały bojowe wozy piechoty, w tym BMP-2.

▼ Jednostki wojsk aeromobilnych wykorzystywały głównie transportery opancerzone BTR-80.

brygad rakiet operacyjno-taktycznych. W 1992 roku rozwiązano prawie wszystkie takie brygady znajdujące się na terytorium Ukrainy. Na początku 1993 roku w WL Ukrainy pozostały w zasadzie tylko brygady raketowe rakiet taktycznych, które były uzbrojone w dość nowoczesne taktyczne kompleksy raketowe *Toczka* i *Toczka-U*. Do 1994 roku rozwiązano ostatnią brygadę raketową OTR – 162. w Białej Cerkwi, uzbrojoną dotychczas w systemy raketowe 9K72 *Elbrus*.

Kolejnym, bardzo ważnym problemem wymagającym natychmiastowego rozwiązania było stworzenie nowej struktury dowodzenia i organizacji Sił Zbrojnych Ukrainy, a przede wszystkim Wojsk Lądowych jako odrębnego rodzaju. W początkowej fazie, w latach 1991–1994, Wojska Lądowe istniały na Ukrainie w postaci dwóch okręgów wojskowych – Przykarpackiego i Odeskiego. Trzeci okręg wojskowy – Kijowski – został rozwiązany w 1992 roku. Na bazie jego struktur kierowniczych utworzono najwyższe organy dowództwa wojskowego Ukrainy, w tym Ministerstwo Obrony i Sztab Główny (później Generalny). W skład tych dwóch okręgów wchodziły wszystkie formacje i jednostki Wojsk Lądowych.

Okręgami wojskowymi kierował osobiście Sztab Główny Sił Zbrojnych Ukrainy. Brak własnego dowództwa Wojsk Lądowych miał mocno negatywny wpływ na stan tego największego rodzaju SZ Ukrainy. Rozumiejąc to, 7 kwietnia 1994 roku, decyzją kierownictwa wojskowo-politycznego Ukrainy utworzono odrębne stanowisko wiceministra obrony Ukrainy – dowódcy Wojsk Lądowych. Pierwszym

powołanym na to stanowisko był generał pułkownik Wasyl Sobkow.

Niestety, istniejący wówczas aparat dowódcy Wojsk Lądowych nie pozwalał na skuteczne dowodzenie w porównaniu z innymi rodzajami Sił Zbrojnych (Siły Powietrzne, Siły Obrony Powietrznej, Marynarka Wojenna). W codziennych czynnościach generał Sobkow został zmuszony do działania za pośrednictwem administracji i departamentów Sztabu Generalnego SZ Ukrainy, co bardzo utrudniało i zmniejszało skuteczność takiego dowodzenia. Dlatego też na jego wniosek w pierwszej połowie 1996 roku w Siłach Zbrojnych Ukrainy w Kijowie utworzono odrębne Dowództwo Wojsk Lądowych.

HORPUSY ARMIJNE I EKSPERYMENT BRYGADOWY

Wszystkie armie i dywizje ukraińskich Wojsk Lądowych istniały jako formacje rezerwowe, zredukowane kadrowo. Pod koniec 1991 roku na Ukrainie nie było ani jednej dywizji w pełni gotowej do działań, mimo napływu szeregu związków taktycznych ze zgrupowań wojsk zagranicznych. W przypadku zagrożenia militarnego wszystkie jednostki i organy dowództwa Wojsk Lądowych potrzebowały długiego czasu na uzupełnienie personelu do etatów czasu „W”, przyjęcie broni i sprzętu wojskowego z magazynów oraz przeprowadzenie zgrywania bojowego w składzie pododdziałów i jednostek. Kwalifikacje personelu powołanego z rezerwy pozostawały na bardzo niskim poziomie. Dotyczyło to nie tylko żołnierzy, ale także oficerów, którzy nie posiadali wiedzy o najnowocześniejszym sprzęcie i uzbrojeniu, ponieważ ich służba

czynna odbywała się do 1991 roku w Armii Radzieckiej na przestarzałych modelach. Powyższą sytuację należało niezwłocznie zmienić, tworząc w ramach Wojsk Lądowych jednostki i formacje o stałej gotowości do działań na rzecz odparcia agresji oraz utrzymania integralności terytorialnej i suwerenności państwowej Ukrainy.

Pierwsze pomysły dotyczące reformy Wojsk Lądowych dotyczyły najwyższych ogniw strukturalnych. W wyniku analizy rozwoju sił lądowych w rozwiniętych krajach Europy i USA, podjęto decyzję o odejściu od głównej struktury sił lądowych w ZSRR – armii ogólnowojskowych i pancernych. Zdecydowano się przekształcić je w korpusy armijne, jako formacje bardziej zwarte i lepiej zarządzane we współczesnej wojnie. Dodatkowym bodźcem do takiej transformacji była pryncypialna decyzja o rezygnacji z odziedziczonych po Armii Radzieckiej dywizji zmechanizowanych (dawniej strzelców zmotoryzowanych) i pancernych. Zamiast nich podstawą korpusu armijnego miały być brygady zmechanizowane i pancerne.

W latach 1993–1994 wszystkie armie na terytorium Ukrainy zostały przekształcone w korpusy armijne:

- 1. Armia z dowództwem w Czernihowie, która została przeniesiona do OdWO, stała się 1. Korpusem Armijnym;
- 6. Armia Pancerna z kwaterą główną w Dniepropietrowsku (obecnie Dnipro), która również weszła w skład OdWO, została przekształcona w 6. KA;
- 8. Armia Pancerna PrikWO z dowództwem w Żytomierzu stała się 8. KA;

- 13. Armia PrikWO z dowództwem w Równem przekształcona została w 13. KA;
- 38. Armia PrikWO z dowództwem w Iwano-Frankowsku stała się 38. KA;
- bez zmian pozostał 32. KA OdWO na Krymie z dowództwem w Symferopolu;
- w 1994 roku podjęto decyzję o utworzeniu kolejnego – 2. KA, którego dowództwo znajdowało się w Doniecku, ale wkrótce został on zlikwidowany.

Początkowo próbowano znaleźć kombinację nowych i starych struktur, czyli dywizji oraz nowo tworzonych brygad w ramach korpusów armijnych. W latach 1993–1994 w brygady zmechanizowane zaczęto przede wszystkim przekształcać te dywizje, które nie miały szans pozostać w strukturze Wojsk Lądowych. Były to z reguły dywizje o bardzo uszczuplonym składzie lub istniejące w postaci baz przechowywania sprzętu, a także te, których rozmieszczenie nie odpowiadało nowym zadaniom armii ukraińskiej.

Pierwsza samodzielna brygada zmechanizowana powstała w ramach 38. KA i była to 15. SBZmech w Chmielnickim, utworzona na bazie zredukowanej 17. DZmech we wrześniu 1992 roku. W tym samym czasie jeden pułk 17. DZmech przekazano Wojskom Ochrony Pogranicza i przekształcono w 2. Szkolny Oddział Graniczny.

W ramach 13. KA przekształcono do 1 lipca 1993 roku 97. DZmech z Iżjasławia w 97. SBZmech, a 161. DZmech ze Sławut w 161. SBZmech. Podczas pierwszych eksperymentów z tworzeniem brygad dysponowały one zespołami bojowymi w postaci batalionów zmechanizowanych (dwa) i pancernych (również dwa), dywizjonu artylerii samobieżnej haubic, przeciwlotniczego dywizjonu artyleryjsko-rakietowego, batalionu wsparcia i innych pododdziałów zabezpieczenia technicznego i medycznego oraz wsparcia.

W Odeskim Okręgu Wojskowym zaczęto tworzyć pierwsze brygady w ramach 32. KA na Krymie. Dwie dywizje o zredukowanych stanach, funkcjonujące tam w formie ośrodków szkolenia rezerw zostały przekształcone w 84. SBZmech z Perewalne i 127. SBZmech z Teodozji.

W ramach 1. KA podjęto próbę przekształcenia bazy przechowywania broni i sprzętu w Czuhujewie (dawna 75. Dywizja) w 75. SBZmech,

ale szybko z niej zrezygnowano. Być może dlatego, że w Czuhujewie stacjonowała już 6. Dywizja Gwardii Narodowej Ukrainy, powstała z 48. DZmech przeniesionej z Sił Zbrojnych Ukrainy.

W 1. i 6. KA Odeskiego Okręgu Wojskowego nie powstały wówczas żadne nowe brygady, co być może wynikało z faktu, że dowódca okręgu, generał pułkownik Wołodymyr Szkidczenko, miał własne poglądy na reformę wojskową. Widział przyszłą strukturę Wojsk Lądowych, które miałyby owszem składać się z korpusów armijnych, ale posiadających nie brygady, lecz dywizje. Z kolei dywizje zmechanizowane i pancerne miały mieć w swojej strukturze brygady zmechanizowane i pancerne – według schematu przyjętego w armiach amerykańskiej, niemieckiej i brytyjskiej.

Reforma dotknęła także ośrodki szkoleniowe. Ich liczba znacznie przekraczała potrzeby Wojsk Lądowych Ukrainy. W ramach PrikWO pozostawiono więc jeden ośrodek – 119. Okręgowy Ośrodek Szkolenia (młodszych specjalistów wojsk pancernych) w Berdyczowie, który wchodził w skład 8. KA. W maju 1992 roku rozwiązano 110. OOS w Czerniowcach, a na jego bazie utworzono 66. DZmech podporządkowaną 38. Korpusowi Armijnemu. Do obsadzenia nowej dywizji przekazano również część pułków byłej 17. DZmech w Chmielnickim. W ramach OdWO utrzymywano 169. OOS „Desna” (młodszych specjalistów wojsk pancernych) i 150. OOS (młodszych specjalistów wojsk zmechanizowanych) w Mikołajowie.

W tym okresie nastąpiły również zmiany w wojskach rakietowych i artylerii, mające na celu zmniejszenie ich liczebności, przy jednoczesnym zachowaniu wszystkich głównych jednostek w reżimie gotowości do walki. Podstawą były dwie dywizje artylerii: 26. DArt (z dowództwem w Tarnopolu) PrikWO oraz 55. DArt (z dowództwem w Zaporozżu) OdWO. Stopniowo redukowane były pozostałe dywizje artylerii, które istniały w formule kadrowej. Zachowane najnowocześniejsze systemy artyleryjskie trafiły na wyposażenie brygad i pułków wchodzących w skład korpusów armijnych.

▼ W ramach redukcji ukraińskich sił zbrojnych tysiące pojazdów opancerzonych trafiło do składnic sprzętu, jak pokazane na zdjęciu czołgi rodziny T-64, przechowywane przy Charkowskich Zakładach Pancernych.

Formacje raketowe były reprezentowane przez brygady rakiet taktycznych wchodzące w skład niektórych korpusów armijnych – z wyjątkiem nowo sformowanego 2., 8. (który otrzymał swoją brygadę raketową nieco później) i 32. na Krymie. 123. Brygada Rakiet pozostała w 1. KA; 13. KA miało 461. BR; 38. KA – 432. BR; a 6. KA – 459. BR. Ponadto po jednej brygadzie pozostawiono w podporządkowaniu dowódców wojsk raketowych i artylerii okręgów wojskowych (199. BR w PrikWO i 159. BR w OdWO).

W lipcu 1996 roku podjęto decyzję o przekazaniu wszystkich brygad i pułków sił obrony powietrznej Wojsk Lądowych do Wojsk Obrony Powietrznej SZ Ukrainy, którym powierzono zadanie ochrony przestrzeni powietrznej nie tylko całego kraju, ale także części Wojsk Lądowych. Przekazano 68. i 77. Samodzielne Brygady Radiotech-

▲ Ładowanie do samolotu Il-76 bojowego wozu desantu BMD-1, przygotowanego do zrzutu ze spadochronem.

niczne, 46., 55., 108., 138., 156. i 223. Brygady Rakiet Przeciwlotniczych, 1046. i 1067. Pułki Rakiet Przeciwlotniczych, a także 1094. Pułk Artylerii Przeciwlotniczej (pułki te pozostały z dywizji przekształconych w brygady). Oddziały przeciwlotnicze Wojsk Lądowych przetrwały tylko w dywizjach i brygadach (odpowiednio pułki rakiet przeciwlotniczych i przeciwlotnicze dywizjony artyleryjsko-raketowe). Korpusy armijne zostały pozbawione własnych jednostek przeciwlotniczych.

WOJSKA AEROMOBILNE I LOTNICTWO ARMIJNE

Na początku tworzenia ukraińskich Wojsk Lądowych zostały one uzupełnione o dwa nowe rodzaje wojsk, które wcześniej miały odrębny status w Armii Radzieckiej: wojska aeromobilne, przekształcone z wojsk powietrznodesantowych (wcześniej znajdowały się pod dowództwem szefa Sztabu Generalnego) oraz lotnictwo armijne (wcześniej wchodziło w skład Sił Powietrznych, potem przekazane zostało do Wojsk Lądowych, a następnie ponownie do Sił Powietrznych i dopiero od 1991 roku ponownie weszło w skład Wojsk Lądowych).

W chwili ogłoszenia przez Ukrainę niepodległości, na jej terenie znajdowały się 98. Gwardyjska Dywizja Powietrznodesantowa w Bołgradzie, 23. i 40. Brygady Desantowo-Szturmowe w Krzemieńczuku i Mikołajowie, a także 224. Centrum Szkolenia Wojsk Powietrznodesantowych w Chyrowie (obwód lwowski). Wszystkie te jednostki w czasach ZSRR podlegały dowództwu Wojsk Powietrznodesantowych w Moskwie. Rosjanie z Ministerstwa Obrony byłego ZSRR próbowali za wszelką cenę odebrać jednostki powietrz-

nodesantowe z Sił Zbrojnych Ukrainy, do których zostały włączone 6 grudnia 1991 roku. Jednak takie stanowisko spotkało się z silnym oporem zarówno ze strony dowództwa ukraińskiej armii, jak i pierwszego prezydenta Ukrainy Leonida Krawczuka. W 1993 roku powołano wspólną rosyjsko-ukraińską komisję do rozwiązania tych kontrowersyjnych kwestii. W rezultacie osiągnięto porozumienie: podzielić 98. Dywizję Powietrznodesantową wraz z jej uzbrojeniem i wyposażeniem po połowie między Ukrainę i Rosję. Ten rozdział zakończył się w grudniu 1993 roku. Wszystkie inne jednostki byłych Wojsk Powietrznodesantowych zostały w pełni włączone do Wojsk Lądowych Ukrainy i przemianowane na Wojska Aeromobilne.

PrikWO otrzymał 224. Ośrodek Szkolenia Wojsk Powietrznodesantowych, który w 1995 roku został przeformowany w jednostkę bojową – 6. Brygadę Aeromobilną. OdWO otrzymał część byłej 98. DPD, która zarządzeniem ministra obrony Ukrainy z dnia 15 lutego 1993 roku została w całości przekształcona w 98. Dywizję Aeromobilną, a od 26 maja 1993 roku – w 1. Dywizję Aeromobilną. 1 czerwca 1993 roku dywizja została podporządkowana Odeskiemu Okręgowi Wojskowemu, a do 1 grudnia tego samego roku zakończono jej formowanie. W skład tej dywizji weszły 25. Brygada Powietrznodesantowa, 45. Brygada Aeromobilna, 91. Pułk Artylerii oraz inne jednostki wsparcia bojowego, zabezpieczenia technicznego i logistycznego. Jednostka ta była pierwszą, w której dowództwo Odeskiego Okręgu Wojskowego wypracowało strukturę dywizji z wydzielonymi brygadami w składzie, opierając się na poglądach związanych z ideami generała pułkownika W. Szkidczenki. 40. Samodzielna Brygada Aeromobilna w Mikołajowie również weszła w skład Odeskiego Okręgu Wojskowego.

Wkrótce spadochroniarze musieli zademonstrować swoje wyszkolenie bojowe. Podczas próby zajęcia przez wojsko rosyjskie majątku 318. Dywizjonu Okrętów w Odessie, spadochroniarze zablokowali tę jednostkę w ciągu 20 minut. Działali wówczas bez broni, ale fizycznie i z presją, w granicach tego, co było dozwolone. Rosjanie nie odnieśli obrażeń, ale porządek został przywrócony.

Ponadto w Żytomierzu, 1 marca 1993 roku, utworzono 95. Ośrodek Szkoleniowy (młodszych specjalistów wojsk powietrznodesantowych i aeromobilnych). Jego pierwszym dowódcą został generał major Witalij Rajewski (wówczas pułkownik), który wkrótce stanął na czele całych Wojsk Aeromobilnych. Zamierzał on utworzyć w Żytomierzu dywizję powietrznodesantową. Planom tym przeszkodziła jednak, po pierwsze, obecność już takiej jednostki w Siłach Zbrojnych Ukrainy (1. Dywizji Aeromobilnej), a po drugie fakt, że Ukraina nie potrzebuje tak dużej formacji powietrznodesantowej. Szczerze mówiąc, dla dywizji nie było realnych zadań bojowych. Bardzo potrzebna i przydatna okazała się jednak niewielka, mobilna jednostka wojsk aeromobilnych, która mogła być transportowana zarówno śmigłowcami, jak i samolotami transportowo-desantowymi oraz zdolna do szybkiego przemieszczania się z jednego krańca Ukrainy na drugi. W związku z tym już 1 grudnia 1996 roku ośrodek szkoleniowy został przekształcony w 95. Samodzielną Brygadę Aeromobilną (SBAero), podporządkowaną najpierw Ministerstwu Obrony Ukrainy, a od 1997 roku Północnemu Dowództwu Operacyjno-Terytorialnemu Wojsk Lądowych.

▼ Po spisaniu ze stanu starszych wersji Mi-24, podstawowym śmigłowcem bojowym ukraińskiego lotnictwa armijnego pozostał Mi-24P.

W ścisłym związku z Wojskami Aeromobilnymi w Wojskach Lądowych Ukrainy pojawił się także inny nowy rodzaj wojsk – lotnictwo armijne. Trudności w organizacji eksploatacji sprzętu śmigłowcowego w warunkach problemów ekonomicznych w Ukrainie i jej Siłach Zbrojnych doprowadziły do tego, że w lipcu 1993 roku kierownictwo SZ Ukrainy podjęło decyzję o przekazaniu wszystkich jednostek śmigłowców do Sił Powietrznych. Zostały one rozdzielone między 14. Armię Lotniczą (jednostki na terenie Przykarpackiego Okręgu Wojskowego) i 5. Armię Lotniczą (jednostki na terenie Odeskiego Okręgu Wojskowego). Jednak już w następnym roku decyzja ta została uznana za błędną, a jednostki śmigłowców wróciły do Wojsk Lądowych, gdzie weszły w skład okręgów i korpusów armijnych.

Zdecydowano o utworzeniu brygad lotnictwa armijnego w prawie każdym korpusie. Taka brygada obejmowała nie tylko pułk śmigłowców, ale także jednostki zapewniające jej bojowe zastosowanie: batalion wsparcia technicznego lotniska oraz samodzielną kompanię łączności i wsparcia radiotechnicznego. W efekcie w latach 1993–1995 powstały:

- 1. Brygada Lotnictwa Armijnego (BLA) 8. Korpusu Armijnego z Radiańska (obwód żytomierski) na bazie 513. SPŚB i jego jednostek wsparcia;
- 2. BLA w Czornobajiwce (obwód chersoński), na bazie 320. SPŚ, podległa bezpośrednio dowództwu OdWO;

- 3. BLA w Brodach (obwód lwowski) w składzie 38. KA, na bazie 119. SPŚB;
- 4. BLA w Wapniarce, początkowo w składzie 1. KA, w połowie 1996 roku przeniesiona do 8. KA, utworzona na bazie SPŚ (BiD);
- 5. BLA w Żowtnewe (obwód wołyński) w składzie 13. KA, utworzona na bazie 442. SPŚ (BiD);
- 6. BLA w Rauchiwce (obwód odeski) w składzie 6. KA, na bazie 287. SPŚ;
- 7. BLA w Nowym Kalinowie (obwód lwowski), na bazie 340. SPŚB, podległa bezpośrednio dowódcy wojsk PriKWO.

Z kolei 51. Pułk i 318. Eskadra Śmigłowców zostały przekazane do Gwardii Narodowej. Inne jednostki lotnictwa armijnego rozformowano, wcielając ich personel i sprzęt do brygad lotnictwa armijnego.

WOJSKA LĄDOWE ANNO DOMINI 1996

Pod koniec 1996 roku zakończono pierwszy etap tworzenia Sił Zbrojnych Ukrainy. Siły Lądowe Ukrainy miały dwa okręgi wojskowe (Przykarpacki i Odeski) oraz siedem korpusów armijnych (1., 2., 6., 8., 13., 32. i 38.), a także jednostki bezpośrednio podporządkowane dowództwu Wojsk Lądowych.

Przykarpacki Okręg Wojskowy grupował 8., 13. i 38. Korpusy Armijne oraz bezpośrednio podległe mu jednostki i pododdziały. W jego składzie 13. Korpus Armijny zachował swój trzon bojowy

▼ Ciężkie śmigłowce transportowe Mi-26 z 7. Brygady Lotnictwa Armijnego.

► Podstawą artylerii jednostek zmechanizowanych Wojsk Lądowych pozostawały produkowane w Charkowie samobieżne haubice 2S1 Goździk.

w postaci 24. i 51. DZmech, uzupełnionych przez 97. i 161. SBZmech. Ponadto w składzie korpusu znalazły się 461. Brygada Rakiet Taktycznych, 359. Brygada Artylerii, 802. Pułk Artylerii Rakietowej i 985. Pułk Artylerii Przeciwpancernej (wszystkie jednostki artylerii znajdowały się w Kowlu), 1457. Pułk Rozpoznania Artyleryjskiego z Iziaslawia, 5. BLA, 55. Samodzielny Pułk Łączności, 14. Pułk Inżynieryjny, 971. samodzielny batalion WRE oraz szereg innych jednostek pomocniczych.

38. KA składał się ze 128. DZmech na Zakarpaciu, nowo utworzonej 66. DZmech na Północnej Bukowinie i Podolu oraz 15. SBZmech w Chmielnickim. Korpus ten posiadał również 432. Brygadę Rakiet Taktycznych, 230. BArt (przekształconą z 81. Dywizji Artylerii) w Wynohradowie, 160. Pułk Artylerii Rakietowej w Delatynie, 980. Pułk Artylerii Przeciwpancernej w Żółkwi, 65. Pułk Rozpoznania Artyleryjskiego w Iwano-Frankowsku, 3. BLA, 188. Samodzielny Pułk Łączności, 583. samodzielny batalion WRE i inne jednostki wsparcia.

W skład 8 KA wchodziła 30. DPanc oraz 119. OOS. W korpusie znalazły się również 1255. Pułk Artylerii Przeciwpancernej w Żmeryńce, 1. i 4. BLA, 12. Pułk Inżynieryjny w Nowogrodzie Wołyńskim, 93. Samodzielny Pułk Łączności i szereg innych jednostek.

W podporządkowaniu dowódcy wojsk PrikWO były również 26. Dywizja Artylerii (337. Brygada Artylerii Rakietowej, 196. i 188. BArt, 361. Brygada Artylerii Przeciwpancernej), 199. Brygada Rakiet Taktycznych, 6. SBAem, 7. BLA, 8. Samodzielna Brygada

Rozpoznania Artyleryjskiego w Krzemieńczuku, 4. BLA, 30. Samodzielny Pułk Łączności, 66. Pułk Inżynieryjny w Szostce, 307. samodzielny batalion WRE oraz inne jednostki wsparcia.

6. Korpus Armijny składał się z 17. DPanc i 93. DZmech. Ponadto w składzie korpusu znalazły się: 459. Brygada Rakiet Taktycznych w Białej Cerkwi, 331. BArt w Nowomoskowsku, 977. Pułk Artylerii Przeciwpancernej w Gwardijsku, 979. Pułk Rozpoznania Artyleryjskiego w Pawłogradzie, 6. BLA, 121. Samodzielny Pułk Łączności, 73. Pułk Inżynieryjny w Dnieprodzierżyńsku, 465. samodzielny batalion WRE oraz inne jednostki wsparcia.

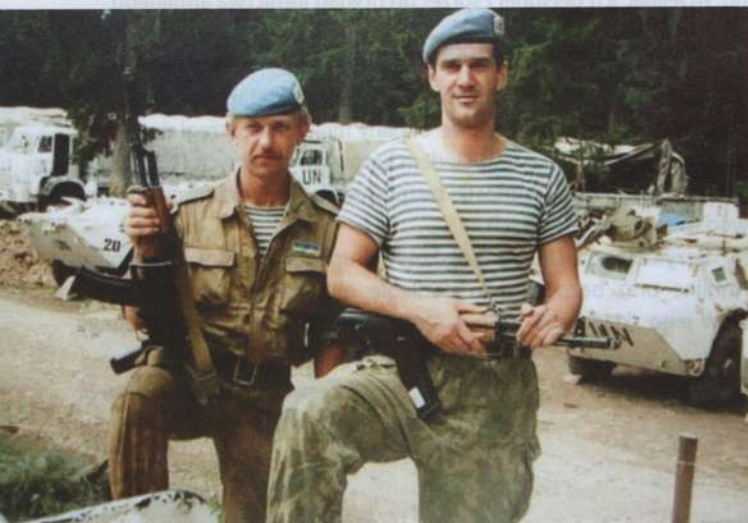
32. Korpus Armijny miał tylko dwie samodzielne brygady zmechanizowane – 84. i 127. Ponadto jego skład obejmował 301. BArt, 816. Pułk Artylerii Rakietowej (ze 126. Dywizji Obrony Wybrzeża, której większość jednostek została przeniesiona do Floty Czarnomorskiej Rosji, a następnie rozwiązana) oraz 1398. Pułk Artylerii Przeciwpancernej (wszystkie jednostki artylerii w Symferopolu), 909. Samodzielny Batalion Łączności, 70. Pułk Inżynieryjny z Mazanki i szereg jednostek wsparcia.

2. Korpus Armijny powstał w 1994 roku (dowództwo w Doniecku) i miał w swoim składzie tylko jedną, 254. DZmech. Ponadto w jego strukturze znaleźć można było 1835. Pułk Artylerii Rakietowej z Malyniwiki i 36. Samodzielny Batalion Łączności z Doniecka.

W bezpośrednim podporządkowaniu dowódcy Odeskiego Okręgu Wojskowego znajdowały się: 28. DZmech, 1. Dywizja Aeromobilna, 150. OOS, 55. DArt (371. Brygada Artylerii Rakietowej, 237. Brygada Artylerii i 263. Brygada Artylerii Przeciwpancernej), 159. Brygada Rakiet Taktycznych, 2335. Pułk Rozpoznania Artyleryjskiego, 40. Samodzielna Brygada Aeromobilna, 2. Brygada Lotnictwa Armijnego, 10. Samodzielna Brygada Specjalnego Przeznaczenia, 120. i 122. Brygada Łączności, 209. Brygada Inżynieryjno-Saperska, 23. Brygada Pontonowo-Mostowa i szereg innych jednostek oraz jedna uczelnia wyższa – Instytut Wojsk Lądowych w Odessie.

Pod bezpośrednią komendą Dowództwa Wojsk Lądowych Sił Zbrojnych Ukrainy znajdowały się 107. Brygada Rakietowa w Krzemieńczuku, 182. Brygada Artylerii Przeciwpancernej w Ługańsku, 281. Szkolna Brygada Artylerii z Diwyczki, 9. Samodzielna Brygada Specjalnego Przeznaczenia w Kirowogradzie, jak również uczelnie wyższe: Kijowski Instytut Wojsk Lądowych, Charkowska Wyższa Szkoła Pancerna, Wojskowy Wydział Artylerii Sumskiego Uniwersytetu Państwowego.

Etap tworzenia Wojsk Lądowych Ukrainy zakończono, ale poważne problemy pozostały, a głównym pozostawała niska gotowość bojowa jednostek. W PrikWO w 1994 roku w pełnej gotowości znajdowały się tylko:

▲ Ukraińscy żołnierze podczas misji pokojowej w Bośni (1995 rok).

Specjalnego Przeznaczenia, 98. i 99. Brygada Łączności, 10. Brygada Inżynieryjno-Saperska, 219. Brygada Pontonowo-Mostowa i cały szereg innych jednostek oraz jedna uczelnia wyższa – Wydział Szkolenia Wojskowego Uniwersytetu Państwowego „Politechnika Lwowska” we Lwowie.

Odeskis Okręg Wojskowy, który po rozwiązaniu okręgu kijowskiego stał się większy niż PrikWO, obejmował 1., 2., 6. i 32. Korpusy Armijne. Pierwszy z nich dysponował 25. i 72. DZmech oraz 169. OOS. Ponadto korpusowi podporządkowano 123. Brygadę Rakiet Taktycznych w Konotopie, 961. Pułk Artylerii Rakietowej i 976. Pułk Artylerii Przeciwpancernej (oba w Fastowie), 761. Pułk

- 44. Pułk Zmechanizowany, 43. Pułk Artylerii Samobieżnej, 285. Samodzielny Dywizjon Artylerii Przeciwpancernej i 21. Samodzielny Batalion Rozpoznawczy w 51. DZmech;
- 7., 274. i 310. PZmech, 181. PP panc, 849. PAS, 257. Pułk Rakiet Przeciwlotniczych i 509. Samodzielny Dywizjon Artylerii P panc w 24. DZmech;
- 315., 327. i 820. PZmech, 331. PAS, 253. PRPlot, 47. Samodzielny Batalion Rozpoznawczy i 150. Samodzielny Batalion Łączności w 128. DZmech;
- 200., 300. i 301. PZmech, 201. PP panc, 93. PAS, 300. PRPlot i 28. Samodzielny Batalion Łączności w 66. DZmech.

Wszystkie pozostałe jednostki miały ograniczoną gotowość bojową. W wojskach OdWO stan gotowości bojowej był podobny, a miejscami nawet gorszy.

KONFLIKTY I REFORMY

Osobliwością procesu, który doprowadził do nowej reformy Sił Zbrojnych, w tym Wojsk Lądowych, był ostry konflikt między Ministerstwem Obrony a Sztabem Generalnym, a konkretnie między ministrem obrony Ukrainy Walerijem Szmarowem, a szefem Sztabu Generalnego, generałem pułkownikiem Anatolijem Łopatą.

Wraz z wyborem Leonida Kuczmy na prezydenta Ukrainy w 1994 roku od razu zastąpił on ministra obrony Witalija Radeckiego, którego uważał za zwolennika politycznego rywala w wyborach Leonida Krawczuka, swoim osobistym przyjacielem Walerijem Szmarowem. Tego z kolei dobrze znał ze wspólnej pracy w sowieckim kompleksie wojskowo-przemysłowym.

Niestety, szybko okazało się, że Szmarow nie nadaje się na stanowisko ministra obrony, ponieważ absolutnie nie rozumie struktur sił zbrojnych oraz procedur opracowywania i wdrażania decyzji w armii. Do tego dochodziło niezrozumienie roli i znaczenia Sztabu Generalnego w procesie planowania reform wojskowych. Przyzwyczajony do totalitarnego stylu kierowania „sowieckiego dyrektora”, kiedy wszyscy wokół byli tylko biurokratycznym mechanizmem do wdrażania decyzji, które sam podejmował, Szmarow nie mógł porozumieć się ze Sztabem Generalnym Sił Zbrojnych Ukrainy. Spowodowało to konflikt w trakcie tworzenia planów reformy Sił Zbrojnych Ukrainy na okres do 2005 roku.

Głównym tematem konfliktu była odmienna wizja przyszłości Sił Zbrojnych Ukrainy. Jeszcze w styczniu 1995 roku kierownictwo Sił Zbrojnych na posiedzeniu Rady Bezpieczeństwa Narodowego i Obrony (RBNiO) otrzymało zadanie przygotowania projektu kolejnej reformy armii, po głównie ilościowej redukcji liczby żołnierzy oraz likwidacji w latach 1992–1996 zbędnych jednostek i oddziałów po byłej Armii Radzieckiej, skoncentrowanych na zadaniach dalekich od problemów obronności Ukrainy. Sztab Generalny kierowany przez generała Łopatę, niezwłocznie przystąpił do prac nad stworzeniem perspektywicznego planu budowy Sił Zbrojnych Ukrainy. W maju 1995 roku prace te zakończono, a wyniki przedłożono ministrowi obrony do zatwierdzenia. Jednak Szmarow kategorycznie nie zgodził się z propozycjami Sztabu Generalnego i zaczął domagać się znacznie większej redukcji wojsk.

Minister postanowił samodzielnie, bez udziału Sztabu Generalnego, opracować własną, alternatywną wersję reformy Sił Zbrojnych Ukrainy na okres do 2005 roku. W tym celu stworzył grupę roboczą złożoną z lojalnych wobec siebie generałów, która w tajemnicy przed Sztabem Generalnym (!) zaczęła opracowywać swój plan. W rezultacie właśnie ten plan został przedstawiony do dyskusji na RBNiO.

Plany Sztabu Generalnego zakładały utrzymanie 250 tysięcy ludzi w Siłach Zbrojnych w 2005 roku, które tworzyłyby ich trzy rodzaje (Siły Lądowe, Siły Powietrzne i Marynarka Wojenna). W Wojskach Lądowych miały pozostać dwa okręgi wojskowe i szereg dywizji przygotowanych do działań. Projekt W. Szmarowa zasadniczo różnił

▼ To, co pozostało po 1. Dywizji Rakietowej – wyrzutnia kompleksu 9K72 w muzeum Narodowej Akademii Wojsk Lądowych imienia hetmana Petra Sahajdacznego we Lwowie.

się od poglądów Sztabu Generalnego. W ramach Wojsk Lądowych przewidziano utworzenie siedmiu dowództw operacyjno-terytorialnych (ukr. Оперативно-територіальне командування, ОТК) na bazie dowództw korpusów armijnych. Miały one być dwójakiego rodzaju: I kategoria pełnić powinna zadania armii polowej, a II kategoria – korpusu armijnego. Organizacja na szczeblu taktycznym pozostała niezmienniona: dywizje, brygady, pułki itd. Propozycje miały zostać zrealizowane do 1998 roku, ale w trakcie dyskusji uznano przedstawiony plan za niedoskonały.

27 stycznia 1996 roku odbyło się posiedzenie RBNiO. Nie zapadła ostateczna decyzja co do koncepcji ministra Szmarowa. Pozostały jednak problemy w stosunkach między Sztabem Generalnym a resortem obrony. W rezultacie, 10 lutego 1996 roku, generał Łopata został odwołany ze stanowiska szefa Sztabu Generalnego. Nowym szefem SG został mianowany generał porucznik Ołeksandr Zatyńajko, który wcześniej dowodził 13. KA.

Minister Szmarow starał się realizować swoje pomysły w praktyce, nie czekając na poparcie RBNiO i prezydenta Ukrainy. W kwietniu 1996 roku, zgodnie z zarządzeniem Ministerstwa Obrony, rozpoczęto eksperyment mający doprowadzić do utworzenia dowództwa operacyjno-terytorialnego. Na bazie dowództwa 1. KA w Czernihowie zaczęto tworzyć Północne Dowództwo Operacyjno-Tery-

torialne (Północne OTK). Początkowo obwody czernihowski, kijowski, połtański, czerkaski i charkowski zostały włączone w strefę zarządzania administracyjnego nowego związku, w którego składzie znalazły się 25. i 72. DZmech oraz 169. OOS „Desna”.

Brak kompetencji ministra Szmarowa do skutecznego kierowania Siłami Zbrojnymi Ukrainy szybko stał się jasny dla prezydenta Kuczmy. W lipcu 1996 roku Szmarow został odwołany ze stanowiska. Nowym ministrem obrony Ukrainy został mianowany generał porucznik Ołeksandr Kuźmuk, który wcześniej dowodził Gwardią Narodową Ukrainy. Po tej nominacji zakończył się konflikt między Ministerstwem Obrony a Sztabem Generalnym. Wspólnie sfinalizowano plany reformy Sił Zbrojnych Ukrainy. W styczniu 1997 roku na posiedze-

dowodzenia operacyjnego umożliwiło bardziej racjonalny podział terytorium Ukrainy pod względem wojskowo-administracyjnym, co zwiększało efektywność zarządzania i zaopatrzenia wojsk. Według nowych planów w 1998 roku powstały:

- Zachodnie OK (przekształcone z Przykarpackiego Okręgu Wojskowego), którego obszar działania obejmował obwody: wołyński, rówieński, lwowski, zakarpacki, iwanofrankowski, tarnopolski, chmielnicki, czerniowiecki i winnicki;
- Południowe OK (przekształcone z Odeskiego Okręgu Wojskowego) z odpowiedzialnością administracyjną w obwodach odeskim, miłokajowskim, chersońskim, kirowogrodzkim, zaporoskim, charkowskim, donieckim, ługańskim i na Krymie;

▼ Po przekazaniu w 1996 roku do Wojsk Obrony Powietrznej brygad uzbrojonych w zestawy S-300W1 i Buk-M1, najcięższym środkiem obrony przeciwlotniczej Wojsk Lądowych pozostały Osa-AKM.

niu RBNIo zatwierdzono „Państwowy program reformy i rozwoju Sił Zbrojnych Ukrainy na okres do 2005 roku”, który później, po dekreście prezydenta Ukrainy, wszedł do realizacji.

Według tego programu Siły Zbrojne Ukrainy zostały podzielone na trzy komponenty. Siły Obrony Wysuniętej (ukr. Передові сили оборони) miały być najbardziej efektywną strukturą funkcjonalną Sił Zbrojnych, przeznaczoną do natychmiastowego reagowania w razie zmiany sytuacji wojskowo-strategicznej i ich wykorzystania w konflikcie zbrojnym celem jego wczesnej neutralizacji i zapobiegania przekształcenia się w wojnę lokalną lub regionalną. Siły Obrony Wysuniętej obejmowały Strategiczne Siły Odstraszania Niejądrowego, Siły Szybkiego Reagowania oraz Siły Osłonowe.

Główne Siły Obrony tworzyły związki taktyczne i jednostki rodzajów Sił Zbrojnych przeznaczone do wykorzystania w wojnie lokalnej lub regionalnej. Wreszcie Rezerwa Strategiczna (rezerwa Naczelnego Wodza) miała obejmować różne jednostki i instytucje, mobilizowane w przededniu lub w trakcie konfliktu zbrojnego (wojny) w celu wzmocnienia (zastąpienia) wojsk Głównych Sił Obrony.

DOWÓDZTWA OPERACYJNE I DYWIZJA RAKIETOWA

Zgodnie z zatwierdzonymi planami Wojska Lądowe Ukrainy nie miały składać się z sowieckich okręgów wojskowych, ale z dowództw operacyjnych (ukr. оперативне командування, OK). Przejście do systemu

■ Północne OK (przekształcone z Północnego OTK), któremu powierzono obwód żytomierski z byłego Przykarpackiego OW wraz z dowództwem 8. KA, a także obwody czernihowski, sumski, połtański, kijowski i czerkaski.

W ramach tworzonych Strategicznych Sił Odstraszania Niejądrowego Wojska Lądowe reprezentowane były przez nowo utworzoną 1. Dywizję Raketową (dowództwo w Chmielnickim). Została ona wyposażona w przestarzałe już zestawy 9K72 *Elbrus* (R-300 *Scud*). W przyszłości planowano zastąpić je nowym ukraińskim zestawem raketowym o zasięgu do 500 km.

Dowództwo dywizji powstało w 1997 roku na bazie dowództwa 43. Armii Raketowej. Armia ta była uzbrojona w strategiczne systemy raketowe, które zostały zlikwidowane zgodnie z umowami międzynarodowymi. Podstawą siły bojowej nowo utworzonej dywizji raketowej były trzy brygady.

19. Brygada Raketowa w Chmielnickim jako pierwsza powstała przed 1 grudnia 1997 roku na bazie 19. Dywizji Raketowej. Drugą była 107. Brygada Raketowa z Krzemieńczuka, a trzecią miała stać się 46. Brygada Raketowa, którą zaczęto formować w bazie 46. Dywizji Raketowej w Perwomajsku (obwód miłokajowski), ale ostatecznie brygada ta nigdy nie została utworzona. Zamiast tego w 1998 roku do dywizji została przeniesiona 199. Brygada Raketowa z Żółkwi, która wówczas posiadała taktyczne zestawy

▼ Samobieżne przeciwpancerne zestawy raketowe Szturm-5 znajdowały się na uzbrojeniu dywizjonów przeciwpancernych w brygadach artylerii.

raketowe 9K79 *Toczk*a, ale po włączeniu do 1. Dywizji Rakietowej otrzymała zestawy R-300.

W skład 1. Dywizji Rakietowej wchodziła również 3568. Mobilna Baza Remontowo-Techniczna w Starokostiantynowie, której zadaniem było utrzymanie w gotowości technicznej systemów rakietowych będących na uzbrojeniu dywizji, a także 25. dywizjon dowodzenia bojowego i 68. dywizjon wsparcia.

22 października 1998 roku podczas ćwiczeń „Jesień-98” personel dywizji wykonał pierwsze starty rakietowe na poligonie „Czauada”. Odpalenia rakiet miały również miejsce podczas strategicznych ćwiczeń „Duel-99” w październiku 1999 roku oraz ćwiczeń taktycznych w październiku 2001 roku. Łącznie w całej historii dywizji przeprowadzono pięć strzelań rakietowych.

Trudności, które pojawiły się z finansowaniem armii pod koniec lat 90., dla 1. Dywizji Rakietowej pogłębione były przez ciągłe naciski rządu USA, który dążył do zniszczenia wszystkich operacyjno-taktycznych zestawów rakietowych R-300, uznając je za potencjalnych nosicieli broni jądrowej. Przez pewien czas Kijów opierał się tej presji, ale starzenie się zestawu rakietowego, bardzo drogie utrzymanie brygad przy niezbyt wysokiej skuteczności bojowej zestawu R-300 bez głowic jądrowych, ostatecznie przekonały wojskowe i państwowe kierownictwo Ukrainy o potrzebie usunięcia zestawu rakietowego R-300 z arsenału Sił Zbrojnych Ukrainy. Bez rakiet istnienie 1. Dywizji Rakietowej straciło sens. Dlatego już w 2003 roku rozpoczęto pierwsze działania mające na celu rozformowanie tej dywizji.

OO DYWIZJI KU BRYGADOM

W 1997 roku w Północnym OK przeprowadzono eksperyment mający na celu utworzenie samodzielnej brygady pancernej. Na bazie dwóch pułków czołgów – 292. z 72. DZmech

i 280. z 25. DZmech (obie jednostki stacjonowały w Gonczariwske, obwód czernihowski) – 1 września 1997 roku została utworzona 1. Samodzielna Brygada Pancerna.

Wraz z mianowaniem 30 września 1998 roku generała pułkownika Szkidzenko jako szefa Sztabu Generalnego, mógł on realizować swoje poglądy na temat dywizji o strukturze brygadowej. Do eksperymentu wybrano stacjonującą w Czornomorskie pod Odessą 28. DZmech. W 1998 roku dywizja ta jako pierwsza (i jedyna) w Siłach Zbrojnych Ukrainy przeszła na strukturę brygadową. Na bazie jednostek dywizji utworzono dwie brygady zmechanizowane: 28. z garnizonem Czornomorskie oraz 27., która została przeniesiona do miasta Biłhorod-Dniestrowski. Dodatkowo 40. Samodzielny Batalion Łączności i 1161. Pułk Rakiet Przeciwlotniczych pozostały w 28. DZmech. Wszystkie inne jednostki zostały rozwiązane, aby wypełnić etaty nowych brygad.

▼ Podstawa ukraińskiej artylerii raketowej – BM-21 *Grad*.

▲ Dekada lat 90. dla nowo utworzonej armii ukraińskiej w pierwszej kolejności oznaczała duże redukcje, następnie realizację różnych, nie zawsze trwałych, koncepcji organizacyjnych.

Na podstawie tego eksperymentu planowano przeformować na strukturę brygadową inne dywizje. Do końca 1999 roku 66. DZmech miała przejść na strukturę dwubrygadową; w latach 1999–2000 również 51. DZmech składałaby się już z dwóch brygad, a 24. DZmech z trzech brygad. Z kolei w latach 2000–2002 na strukturę trzybrygadową miała przejść 128. DZmech. Planowano także utworzenie nowej dywizji na bazie dwóch już istniejących brygad: 97. i 161. Podobne przekształcenia zaplanowano dla innych dywizji: 17. i 30. DPanc oraz 72., 93. i 25. DZmech. Wszystkie te plany nie zostały jednak zrealizowane. Zamiast tego, w 2000 roku, 66. DZmech w Czerniowcach została przeformowana w 22. SBZmech.

W Północnym OK do końca 2000 roku 119. OOS w Berdyczowie został przeorganizowany w 62. SBZmech. 4. BLA początkowo przekształcono w 4. Bazę Lotnictwa Armijnego, a w 2000 roku ponownie przeorganizowano w 901. Samodzielny Pułk Lotnictwa Armijnego.

W latach 1998–1999 nastąpiły i inne zmiany w strukturze Wojsk Lądowych. Bezpośrednio podporządkowane dowództwu Wojsk Lądowych pozostawały 95. Samodzielna Brygada Aeromobilna, 281. Szkolna Brygada Artylerii, nowo utworzona 1. Dywizja Rakietowa, a także wojskowe uczelnie wyższe.

W Zachodnim OK, oprócz 7. BLA, w skład bezpośrednio podległych wojsk weszła 3. BLA, wyłączona z 38. Korpusu Armijnego. W 38. KA zaś 230. Brygada Artylerii została w 2000 roku przeniesiona do 128. DZmech. W 1998 roku 5. Baza Lotnicza Armijnego (do 1997 roku brygada) z 13. KA została rozwiązana. Ukraińsko-polski batalion utworzony w 1995 roku, zarządzeniem ministra obrony Ukrainy z dnia 23 lipca 1997 roku przemianowano na 208. Samodzielny Batalion Specjalny PrikWO, który 14 września 1998 roku stał się 1. Samodzielnym Batalionem Specjalnym Zachodniego OK. W styczniu 2004 roku batalion włączono do 24. DZmech.

W 1998 roku w Południowym OK rozwiązano 6. BLA i szereg jednostek pomocniczych. Do 32. KA w tym samym roku przydzielono 10. Samodzielną Brygadę Specjalnego Przeznaczenia, przekształconą w 1. Samodzielny Pułk Specjalnego Przeznaczenia, a następnie, po utworzeniu pod koniec 1999 roku 1. Samodzielnego Pułku Specjalnego Przeznaczenia w Kijowie (przyszłego Pułku Prezydenta Ukrainy), zmienił swój numer na „3”. W 2000 roku 1835. Pułk Artylerii Rakietowej został przeniesiony do Północnego OK. Niewiele wcześniej, w 1998 roku, Północne OK przekazało 961. Pułk Artylerii Rakietowej, 976. Pułk Artylerii Przeciwpancernej i 72. DZmech do 8. Korpusu Armijnego.

Gwardia Narodowa Ukrainy (pierwsza formacja o tej nazwie) została zlikwidowana dekretem prezydenta Ukrainy z dnia 17 grudnia

1999 roku. Było to spowodowane procesami politycznymi toczącymi się wewnątrz ukraińskiej elity polityczno-wojskowej. W rezultacie większość jednostek GN Ukrainy została przeniesiona do Wojsk Wewnętrznych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, a część do Sił Zbrojnych. 6. Dywizja GN z Czuhujewa została przekazana armii na początku 2000 roku. Tak samo postąpiono z kijowską 24. Samodzielną Brygadą GN, która stała się wspomnianym Samodzielnym Pułkiem Prezydenta Ukrainy i trafiła pod bezpośrednie dowództwo Dowódcy SZ Ukrainy. 25. Samodzielna Brygada GN w Odessie rozwiązano od razu po przekazaniu do Sił Zbrojnych, także 10. Brygada Sił Specjalnych GN z Kerczu, po trafieniu do armii, stała się 501. Samodzielnym Pułkiem Zmechanizowanym w 32. KA.

6. Dywizja GN została podporządkowana Północnemu OK i przekształcona w 6. DZmech, ale do 1 grudnia 2000 roku została zredukowana do brygady – 92. SBZmech. Początkowo brygada ta podlegała dowódcy Północnego OK, później została przeniesiona do 8. Korpusu Armijnego. Podczas kolejnych redukcji w Siłach Zbrojnych zarządzeniem ministra obrony z dnia 2 grudnia 2002 roku brygada została prawie rozwiązana w następnym roku. Ocalono ją po części dzięki korzystnemu położeniu – obok dużego poligonu – co umożliwiło efektywne przeprowadzenie szkolenia pododdziałów i całej brygady. Zamiast tego rozwiązano inną brygadę – 52. SBZmech z Artemiwska (obecnie Bachmut).

Do początku XXI wieku Wojska Lądowe SZ Ukrainy przeszły dość krętą ścieżkę tworzenia. Budowanie sił zbrojnych suwerennego państwa z pozostałości armii dawnego imperium okazało się niełatwym zadaniem. Proces ten dodatkowo komplikowały sprzeczności w kierownictwie wojskowo-politycznym co do poglądów na przyszłość Sił Zbrojnych. W rzeczywistości rozwój początkowo ograniczał się do redukcji zbędnych struktur, a od 1997 roku do prób ich reformowania. Jednocześnie brano pod uwagę nie tylko względy wojskowo-strategiczne, ale także realia gospodarcze, czyli głęboki kryzys, który przeżywała Ukraina w latach 90. W rezultacie Wojska Lądowe nie otrzymały w tym okresie żadnego nowego uzbrojenia. Ówczesnie zresztą nie było to zadanie krytyczne, ponieważ Ukraina odziedziczyła po ZSRR znaczną ilość nowoczesnej broni. Gorzej było ze szkoleniem bojowym, do czego przyczyniały się ciągle reorganizacje. Nie był to jednak koniec. Od 2001 roku rozpoczęto realizację nowego programu przebudowy Sił Zbrojnych... ■

Fotografie: MO Ukrainy, Wikipedia, archiwum autora.